

Dødehavsrullene: hemmeligheten(e) i hulene

Årstein Justnes

Institutt for religion, filosofi og historie, UiA
'Biblical' Texts Older than the Bible 2012-2016
Birkeland 28. februar 2015

Temaer

- Hva er Dødehavsrullene?
- Dødehavsrullene: Hovedtemaer, kontroverser og "nye" tekster
- Dødehavsrullene og Bibelen

Dødehavsrullene/Qumran-tekstene

- Det viktigste arkeologiske funn i forrige århundre
- Bidrar til å fylle gapet mellom tekstene i den hebraiske bibelen (Det gamle testamentet) og Det nye testamentet
- Tekstene forteller intet om Jesus
- Mange konspirasjonsteorier -- få konspirasjoner! 😊

Konkret

- I tidsrommet 1946–56 fant beduiner og arkeologer rester av i overkant av 900 forskjellige manuskripter i 11 huler i nærheten av Qumran, ved Dødehavets nordvestlige bredd.
- Legendedannelser omkring funnet
- 33 tekster/115 fragmenter i Oslo: Schøyen-samlingen
 - Biblical Texts Older than the Bible 2012–16

Et øyeblikk av idyll

Qumran – hvor?

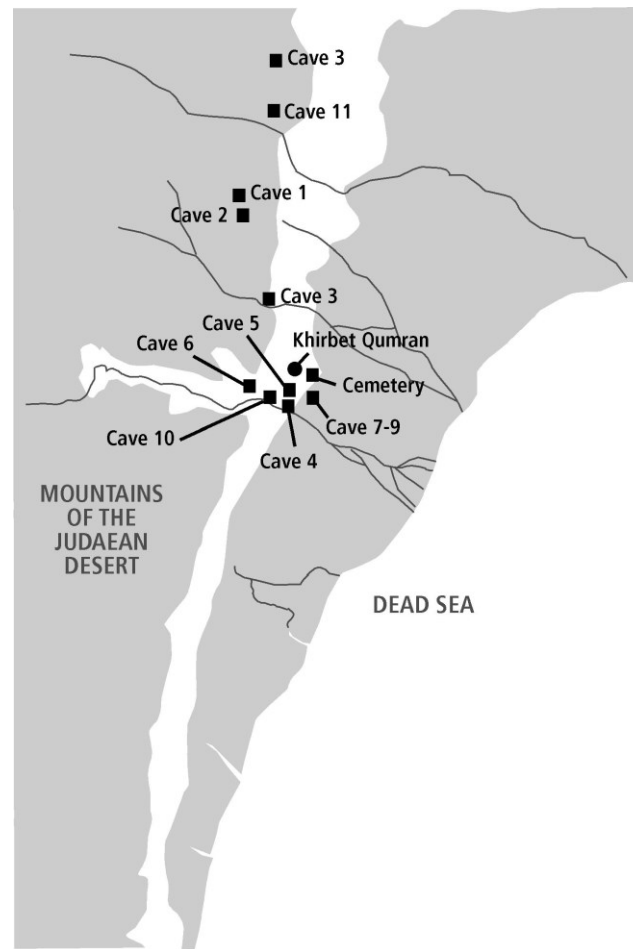

Qumran in its greater geographical context. (Map by Jeff Jolley.)

Khirbet Qumran

Huler – hvor?

Den store Jesaja-rullen

Chapter 4: Verse 4

Fragment of an ancient Hebrew text, likely a scroll, showing several lines of handwritten script in a cursive style. The text is written on aged, brown parchment with significant damage and holes. The visible text includes:

...לכבוד אבותינו...
...לפניך יהוה אלהינו...
...על כל הארץ...
...אשר בראתה...
...על כל הארץ...
...אשר בראתה...
...על כל הארץ...
...אשר בראתה...

Sammenheng

- Hvordan etablere en tolkningsammenheng for disse tekstene?
 - Arkeologi (i så fall med eller uten tekstene?)
 - Det nye testamente
 - pseudepigrapher, apokryfe skrifter
 - Filon fra Aleksandria
 - Josefus
 - Plinius
- Hvem bodde i Qumran?
 - seloter?
 - saddukerere?
 - esseere?
 - ”fromme”?
 - kristne?
 - andre?
- I hvilken grad angår dette tolkningen av tekstene?
- Faren for anakronismer

Bosetningen i Qumran

- "Kloster"?
- "Forlagshus"?
- "Herberge"?
- "Villa"?
- "Festning"?

Tre hypoteser

- Grunnlagt: Mellom 100 og 90 f.Kr
- Fraflyttet: Ca år 68; kanskje så sent som år 74.
- **Hva var Qumran?**
 - Roland de Vaux: Senteret hørte til den jødiske esseerbevegelsen i perioden 140 f.Kr.-68 e.Kr
 - et tidlig jødisk klostersonnsamfunn?
 - sentralt: lesning, skrivning og kopiering av bokruller
 - drev også med jordbruk og keramikk.
 - Hartmut Stegemann: Qumran var esseernes forlagshus og boktrykkeri, og stedet der skinn ble garvet, bokruller preparert og så kopiert av profesjonelle skrivere, før de ble spredt til esseerne rundt om i Judea.
 - Yizhaq Magen: Ruinene i Qumran er rester av en liten festning bygget av jødiske herskere rundt år 100 f.Kr. Festningen ble snart omgjort til en storstilt keramikkfabrikk.
 - ingen forbindelse mellom ruinene og Dødehavsrullene!

Dagens situasjon

- Esseerhypotesen er under press! Modereres stadig. Står den for fall?
- Likevel: Det *må* være en forbindelse mellom rullene/fragmentene og bosetningen (Mladen Popovic)
- De Vauxs gamle hypotese står stadig sterkest, men må korrigeres på en rekke punkter

Grunnleggende om tekstene

- Qumrantekstene angis med forkortelser som 11Q15
 - "11" angir at teksten ble funnet i hule 11
 - "Q" angir at den ble funnet i Qumran
 - "15" er tekstens nummer
- - Språket reflektert i tekstene er hebraisk, arameisk og gresk (kun hule 4 og 7).

Hva slags tekster er Dødehavsrullene?

- Manuskripter og fragmenter fra ca 250 f Kr til 70 e Kr.
- Vanskelig å finne god terminologi når vi skal klassifisere tekstene:
- Vanlig inndeling: tre kategorier
 1. Sekteriske tekster (Qumran-samfunnets egne komposisjoner) [ca 1/4]
 - Disiplinrullen, Krigsrullen, pesher-kommentarer, salmebøker
 - Reflekterer et eget samfunn bak skriftene
 2. "Bibelske" bøker: skrifter fra det som *senere* omtales som Den hebraiske bibel og Det gamle testamente (GT) [ca 1/4]
 - Fragmenter fra alle bøker funnet, med unntak av Esters bok.
 - Eneste komplette "bok": Den store Jesaja-rullen
 3. Ikke-bibelske, ikke-sekterisk litteratur [ca 1/2]
 - Bearbeidelser av "gammeltestamentlige tekster", salmer, liturgier, bønner, katekismer, polemiske skrifter, refleksjoner over fortid, nåtid og endetid

The Leon Levy Digital Library

<http://www.deadseascrolls.org.il/>

**Dead Sea
Scrolls**
DIGITAL LIBRARY

[FEATURED SCROLLS](#)
[EXPLORE THE ARCHIVE](#)
[LEARN ABOUT THE SCROLLS](#)
[ABOUT THE PROJECT](#)

Help | [Русский](#) • [Deutsch](#) • [العربية](#) • [עברית](#)

Finally at Your Fingertips

The Leon Levy Dead Sea Scrolls Digital Library offers an exceptional encounter with antiquity. Using the world's most advanced imaging technology, the Digital Library preserves thousands of scroll fragments, including the oldest known copies of biblical texts, now accessible to the public for the first time.

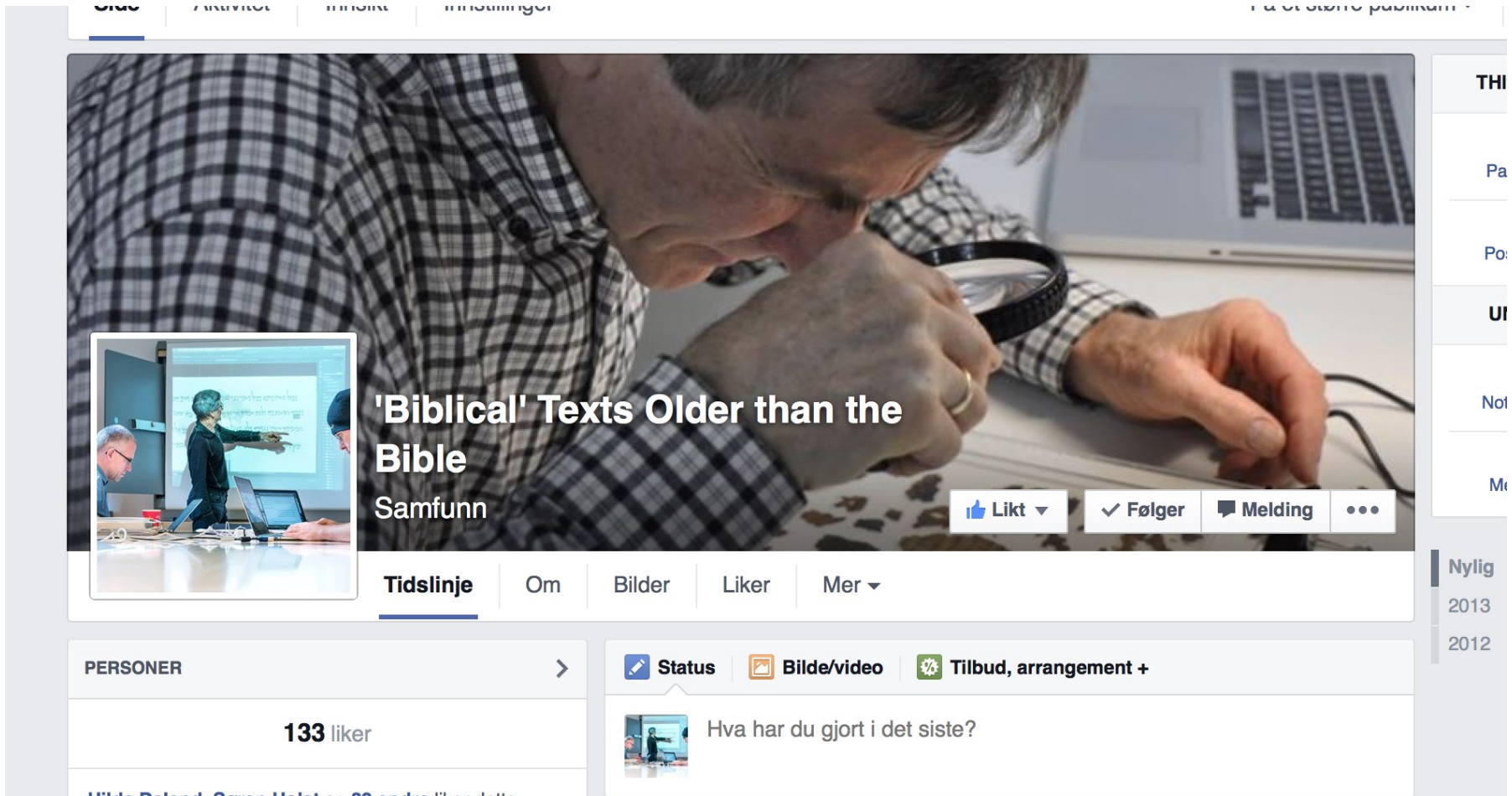
[START BROWSING NOW >>](#)

4QTime of Righteousness (4Q215a)

Biblical Texts Older than the Bible på Facebook

Facebook post interface showing a video titled **'Biblical' Texts Older than the Bible** by Samfunn. The video shows a man in a plaid shirt using a magnifying glass over a laptop. The post has 133 likes and a status update below it.

'Biblical' Texts Older than the Bible
Samfunn

Likt Følger Melding

Tidslinje Om Bilder Liker Mer

PERSONER >

133 liker

Status Bilde/video Tilbud, arrangement +

Hva har du gjort i det siste?

Dødehavsrullene: Hovedtemaer, kontroverser og "nye" tekster

Årstein Justnes

Hva om alt hadde vært annerledes, ville alt ha vært annerledes da?

- Hva om den fjerde hulen (Hule 4) hadde blitt funnet før den første (Hule 1). Hvordan ville vi oppsummert Dødehavsrullene da?
- Er prosjektet med å skape enhet i mangfoldet egentlig et dårlig prosjekt?
- Hver gang vi forsøker å gripe kjernen og essensen i Dødehavsrullene, finner vi noe samtidig som vi mister noe.
- Påminnelse:
 - tekster fra 250 f.Kr. til ca 70 e.Kr
 - ruiner – 100 f.Kr til ca år 70 e.Kr

Spor av Qumran-bevegelsen grunnleggelse

- Rettferdighetens lærer
 - Grunnlegger av bevegelsen
 - Tidligere yppersteprest?
 - Messias-skikkelse? Neppe!
 - Damaskusdokumentet 1

Esseerne i Qumran

- Opprinnelig en utbrytergruppe – sto i opposisjon både til tempelmiljøet i Jerusalem og fariseerne
- en relativt lukket gruppe; trolig del av den større esseerbevegelsen
- eiendomsfellesskap
- levde i sølibat? (omdebattert)
- Ikkevoldelige!

Noen hovedtanker

- strengere lovpraksis enn fariseere og saddukere
 - Helhjertede!
 - Detaljerte forskrifter
 - Mål: å oppfylle kravene til renhet og hellighet som de hellige skriftene foreskrev for prestene!
- opptatt av endetidsspekulasjoner; mente at de levde i endens tid
 - profetene talte om dem!
 - Viktig: å studere, bevare, nyskrive, nyfortolke og aktualisere de hellige skriftene
 - Habakkuk-kommentaren
 - Endetidskrig – Guds krig (Krigsrullen)

Verdensbilde

- Dualister
 - Skillet mellom innenfor og utenfor; lysets barn og mørkets barn
- Apokalyptisk verdensbilde
 - Himmelsk og jordisk virkelighet i dialog med hverandre
 - Rik engle- og demonverden
- Det som skjer er forutbestemt (determinisme)
 - Disiplinrullen 3,13-16; 4,15-19

Messias

- Ventet på to (noen mener tre) messiaser
 - David (Israels salvede)
 - idealkonge
 - Aron (Arons salvede)
 - prestekonge
 - (Himmelsk messias, jf. menneskesønnen fra Daniels bok 7)
- Det nye testamentet
 - Jesus-skikkelsen kombinerer trekk fra alle disse tre
 - Konge
 - Prest
 - menneskesønn

Konspirasjoner

- *Kampen om Dødehavsrullene* (Bazar) av Michael Baigent og Richard Leigh
 - på engelsk i 1991
 - på norsk i 2006
- katolske komplott blokkerer for publiseringen av flere Dødehavsruller
- skriftene fra Dødehavet kaste radikalt nytt lys over Jesus-skikkelsen og Det nye testamentet.
- Før 1992 – ca 80% av tekstene tilgjengelige

Dødehavsrullene og Det nye testamentet

- Dødehavsrullene beriker Det nye testamentet
- Den jødiske bakgrunnen blir tydeligere
- En del påfallende paralleller mellom tekster

Guds sønn-teksten fra Qumran (4Q246)

Lukas 1,32-35 og 4Q246 (Guds sønn-teksten)

Luk 1,32.35	4Q246
<p>32 Han skal være <u>stor</u> og <u>kalles Den høyestes Sønn</u>, og Herren Gud skal gi ham hans far Davids trone.</p> <p>33 Han skal være konge over Jakobs hus til evig tid; det skal ikke være ende på hans kongedømme.»</p> <p>34 Maria sa til engelen: «Hvordan skal dette kunne skje når jeg ikke har vært sammen med noen mann?»</p> <p>35 Engelen svarte: «Den hellige ånd skal komme over deg, og Den høyestes kraft skal overskygge deg. Derfor skal barnet som blir født, være hellig og <u>kalles Guds Sønn</u>.</p>	<p>1:7 skal bli <u>stor</u> over jorden.</p> <p>2:1 <u>de skal kalle ham den høyestes sønn</u></p> <p>2:5 Deres/Hans kongedømme skal være et evig kongedømme</p> <p>2:1 <u>Han skal kalles Guds sønn</u></p>

Matteus 11 og 4Q521

Matteus 11,5

(5) Blinde ser, og lamme går,
spedalske renses, og døve hører,
døde står opp,
og evangeliet forkynnes for fattige.

4Q521

(8) han setter fanger fri,
åpner blinde (øyne), reiser opp de
und[ertrykte]
(12) ... de døde vil han la leve
og han vil forkynne godt budskap
for fattige

En moderne forfalskning: Jesus' wife fragment

Øversettelse

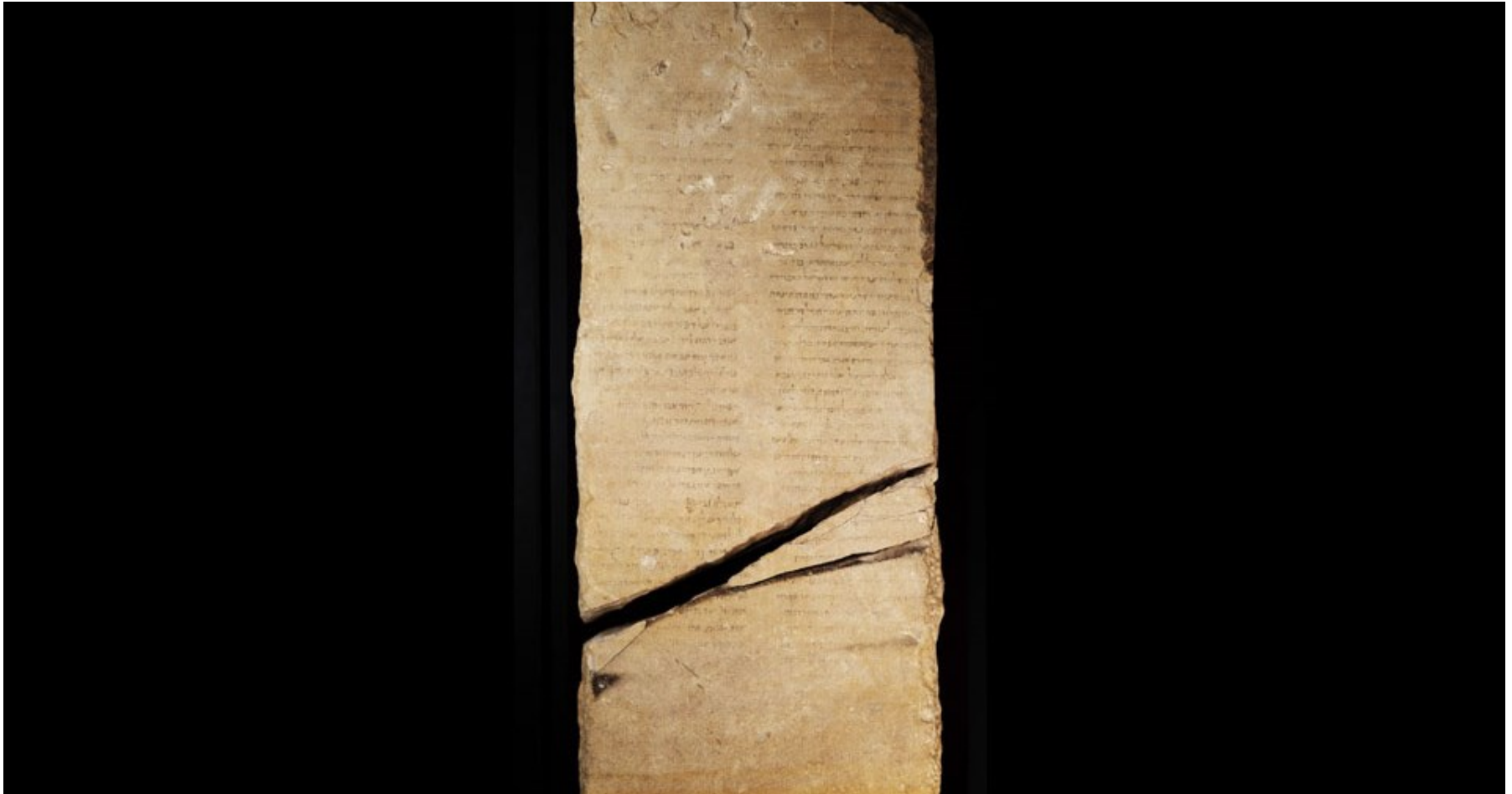
- 1) ... not [to] me, my mother gave to me li[fe] ...
- 2) The disciples said to Jesus, "...
- 3) ... deny. Mary is worthy of it ... (or, alternatively, Mary is *not* worth of it ...)
- 4) ..." Jesus said to them, "My wife ...
- 5) ... she will be able to be my disciple ...
- 6) Let wicked people swell up ...
- 7) As for me, I dwell with her in order to ...
- 8) ... an image ...

Nye tekster

Mest berømt

- 1 Mosebok 37-38
 - Tre kolonner
 - 35-70 mill. dollars
- Over 50(!) Qumran-tekster har kommet på markedet de siste 10 årene!
- Gabriels åpenbaring
 - Usikkert funnsted
 - Blekk på stein
 - Usammenhengende innhold
 - Viktige aktører og formularer: Engelen Gabriel, tre dager, osv
- Forfalskere gjør (foreløpig) ALLTID feil

Gabriels åpenbaring

Dødehavsrullenes overskudd

- Samlingen av bokruller og fragmenter er rik
 - Uenighet innad i materialet
 - Mange stemmer
- Tekstene har ulike opphav, stammer fra mange miljøer
 - Noen komponert av esseerne
 - Andre kopiert av dem
 - Atter andre ble "importert"
- Dødehavsrullene vil alltid være og representere uendelig mye mer enn det en landsens førsteamanuensis vil få frem i løpet av 90 minutter.

Dødehavsrullene, Bibelen og Bibelovertsettelse

Årstein Justnes

Grunnleggende

- Fragmenter fra 37-38 av 39 bøker i vårt GT er funnet i Qumran
 - Ester mangler
 - Kanskje også Nehemja
 - To fragmenter finnes imidlertid i private samlinger
- Bibeltekstene blant Dødehavsrullene er over 1000 år eldre enn kodeksen som ligger til grunn for moderne utg. av GT
- Ingen tekster fra Det nye testamentet er funnet

- Viktig: Dødehavsrullene er skriftruller; Bibelen en kodeks!

Forskjellen på grunnteksten til GT og NT

- NT – eldste tekst!
 - 5000 håndskrifter
- GT – Codex Leningradensis
 - Supplert og korrigert med andre tekster

Kildekritikk, tekstkritikk og Bibelen

- Tekstkritikk
 - Svært viktig vitenskap innenfor teologien og bibelvitenskapen
 - Mål: finne den mest opprinnelige tekst
 - Tidl. ”å konstruere grunnteksten”
- Problem:
 - Tanken om en grunntekst, i betydningen, opprinnelig tekst til Bibelen er en konstruksjon
 - Forutsetter bokformatet
 - De enkelte tekstene og bøkene i Den hebraiske bibel/GT hadde et langt liv før de ble listet opp i lister over autoritative bøker
 - Sjansen er stor for at det første manuskriptet til *hele bibelen* hadde en relativt dårlig kvalitet, fordi det må ha vært basert på flere håndskrifter av varierende kvalitet
 - Mange tenker seg at Bibelen var der i begynnelsen, men det er snarere motsatt: Bibelen, samlingen av de hellige skriftene, kommer på et sent stadium.

Hvordan forholder bibeloversetterne seg?

- Bibelselskapet: baserer seg på ett middelalderhåndskrift til hele GT, og supplerer med funnet fra Dødehavsrullene
- Oppgitt tanken på å finne "grunnteksten"
- Følger ikke alltid "de beste" tekstene.
 - Baserer seg i liten grad på Jeremia-teksten som vi finner i Qumran
- ... et bibelselskap må tjene mange herrer.

Øversettelsen av Det gamle testamentet

Codex Leningradensis (2 Mosebok 15-16)

Codex Leningradensis

Daniel 1

Daniel

aniel

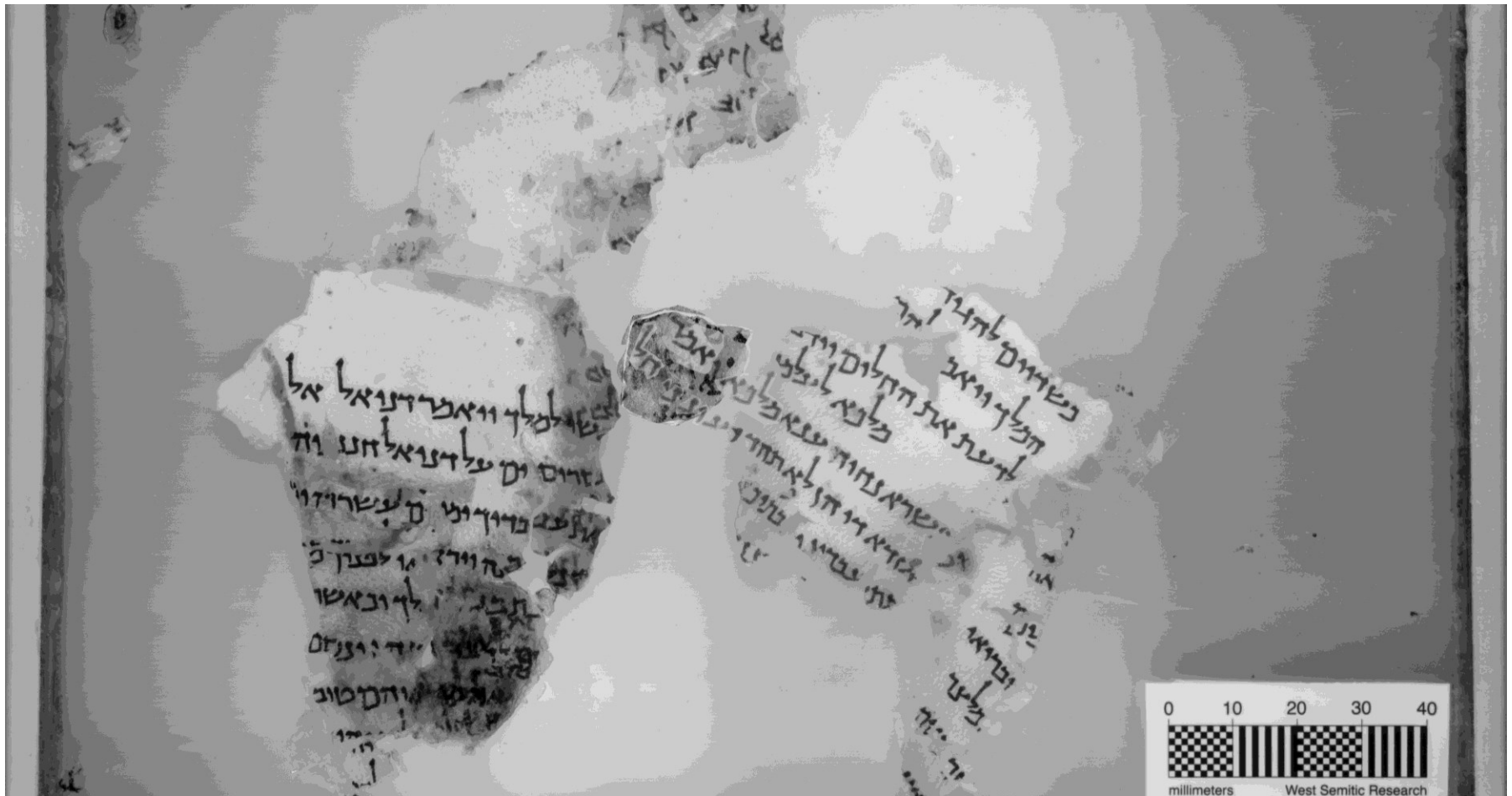
scholars
position
foundations
opened
ing has
cient

is'
es
d in
lacca-
h
us
ok of
when
58 B.C.
en an

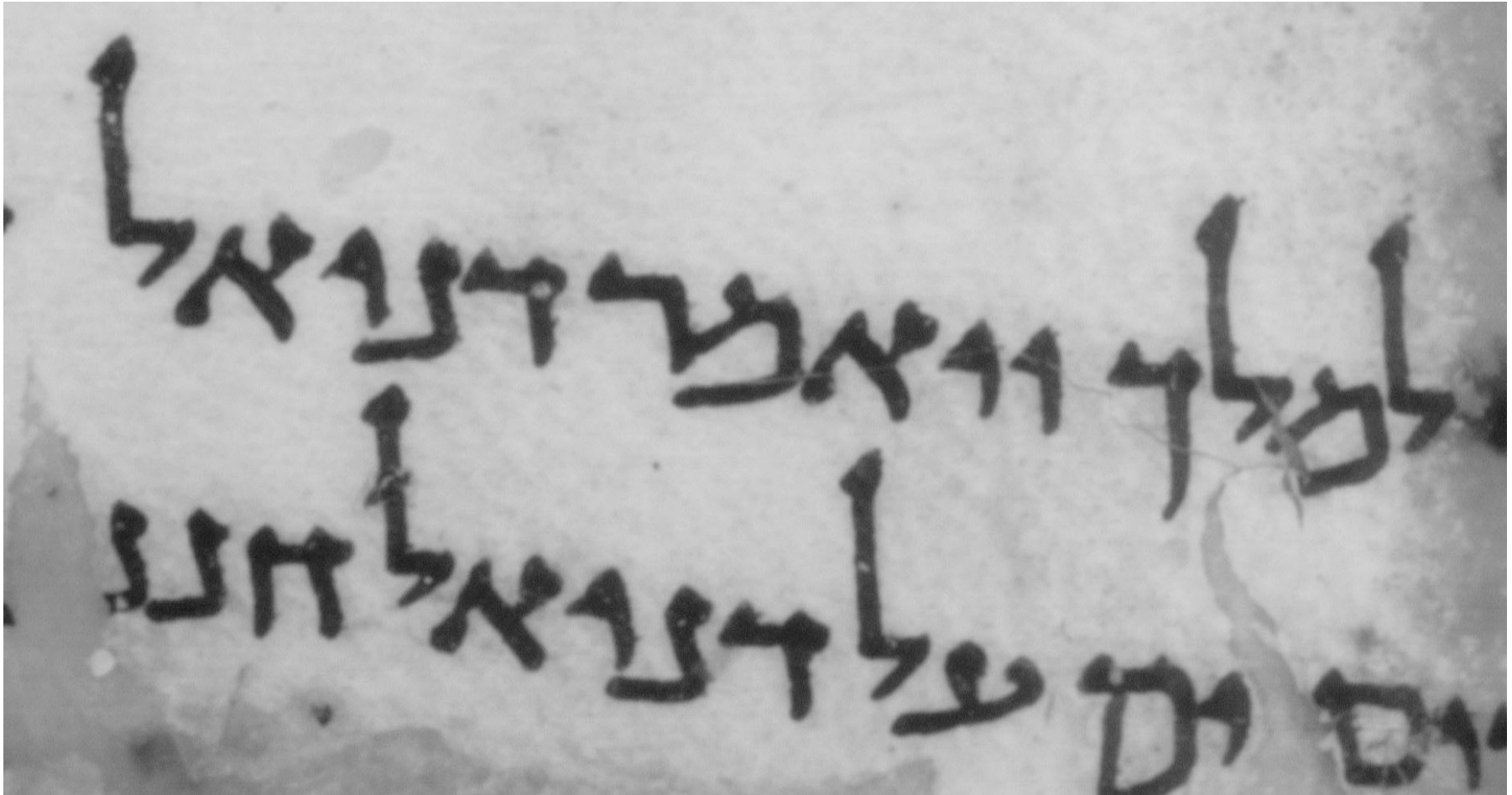
copied during the last quarter of the second century B.C. The latest—probably one of the last scrolls copied there—is preserved only in the fragments (1QDan^a) shown here, which cover Daniel 1:10–2:6. Line 4 of the left column (Daniel 2:4b) begins the Aramaic portion of the book.

Daniel 1

Daniel 1

Nytt i Bibel 2011

Salme 145,13 (Nun-vers)

*Herren er pålitelig i alt han sier,
trofast i alt han gjør.●

1 Sam 1,24

NO 78/85: "Han (Samuel) var da bare smågutten."

Bibel-2011: "Gutten *var med dem, og de brakte ham fram for Herren. Og hans far slaktet slaktofferet, slik han gjorde hvert år for Herren. Han førte fram● gutten og slaktet oxen ..."

4QSam^a / Septuaginta

Nytt i Bibel 2011

Mellom 1 Sam 10 og 11

*Nahasj, kongen over ammonittene, undertrykte gadittene og rubenittene med makt. Han stakk ut det høyre øyet på dem, og det fantes ingen redningsmann for Israel. Det var ingen israelitter igjen på den andre siden av Jordan som ikke Nahasj, kongen over ammonittene, hadde stukket ut det høyre øyet på. Men se, sju tusen mann berget seg fra ammonittenes hånd, og de kom til Jabesj i Gilead. En måned senere•

4QSam^a

Dødehavsrullene og Den hebraiske Bibel/GT

1. Dødehavsrullene er eldre enn Bibelen, men yngre enn de tekstene som finnes i Bibelen
 - Skriftene som i dag utgjør Den hebraiske bibel/GT, ble endelig samlet sent i første århundre etter Kristus
 - Viktig å forstå kanon (=utvelgelsen av hvilke tekster som er hellige og autoritative) som en *prosess*, mer enn som noe som bestemmes på et gitt tidspunkt (George Brooke).
2. I hulene i Qumran
 - ”Kanoniske” og ”ikke-kanoniske” skrifter: side om side
 - Emanuel Tov: “... the texts from the Judaean Desert show that very little distinction, if any, was made between the writing of biblical and non-biblical texts and more generally, of sacred and non-sacred texts.”
 - Flere versjoner av samme ”bibelske” skrifter: side om side
 - f eks: to versjoner av Jeremiaboka
 - Finner viktige og mindre viktige tekster, men noe tydelig skille mellom *hellige tekster* og andre tekster finnes ikke.

Bibelen som levende ord

- Bibelen er svært godt bevitnet!
- Skriftene i Bibelen hadde allerede hatt et langt liv før de ble samlet mellom to permer
- Mange funksjoner
- En sunt bibelsyn rommer dette mangfoldet